

УДК 336.17 (075)

КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ В УМОВАХ АНЕКСІЇ КРИМУ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ

В'ячеслав Валентинович АНІСІМОВ

к.і.н., доцент, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Черкаського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: anissimovv@ukr.net

Анотація. Створено хронологію та досліджено процес захоплення Російською Федерацією українських комерційних банків на території Автономної Республіки Крим. Зроблено аналіз діяльності комерційних банків у умовах анексії Криму та причини її згорання. Подано висновки щодо наслідків окупації Криму для банківської системи України.

Аннотация. Создана хронология и исследован процесс захвата Российской Федерацией украинских коммерческих банков на территории Автономной Республики Крым. Сделан анализ деятельности коммерческих банков условиях аннексии Крыма и причин ее прекращения. Предложены выводы о последствиях оккупации Крыма для банковской системы Украины.

Ключові слова: Україна, Російська Федерація, Крим, Національний банк України, окупація, анексія, банківська система, комерційні банки, постанова, закон.

Ключевые слова: Украина, Российская Федерация, Крым, Национальный банк Украины, аннексия, оккупация, банковская система, коммерческие банки, постановление, закон.

Постановка проблеми. Анексія Криму Російською Федерацією мала наслідком виникнення ряду складних проблем у діяльності комерційних банків на півострові. Правовий режим, що склався в Криму, спричинив згорання діяльності банків, захоплення їх активів та майна та інші економічні втрати. Необхідно дослідити цей процес для розуміння наслідків діяльності окупаційної влади. Актуальність дослідження зумовлюється перспективою звернення України до міжнародних судових інстанцій з метою отримання відшкодування збитків, завданих російською окупацією Криму та майбутньою реінтеграцією півострова.

Аналіз останніх досліджень та публікацій дає можливість стверджувати, що на даний час, ця тема залишається невивченою і перебуває, попри актуальність і практичну значущість, поза увагою української історичної та економічної науки. На даний час, відсутні дослідження, які б містили комплексний аналіз та надавали можливість докладно оцінити наслідки окупації Криму для діяльності українських комерційних банків та визначали б шляхи вирішення проблем. Тому основну джерельну базу даної публікації склали акти чинного законодавства України та Російської Федерації, нормативні акти НБУ та Банку Росії, матеріали інформаційних агентств.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Після окупації російськими військовими Криму, 20 березня 2014 року Державна дума Росії прийняла рішення про анексію Криму. З цього часу відбулася цілковита зміна правового поля та умов діяльності комерційних банків на Кримському півострові. Вже 3 квітня 2014 року Росія зробила першу спробу захопити контроль над банками в Криму. Голова ЦБ РФ Єльвіра Набіулліна видала наказ № ОД-525 «Про висунення вимог Банку Росії про надання реєстру зобов'язань перед кредиторами і вкладниками у відповідності до Федерального закону «Про особливості функціонування фінансової системи Республіки Крим і міста федерального значення Севастополя на перехідний період». Реалізація положень цього наказу створила умови для виведення банків на Кримському півострові з-під контролю Національного банку України (НБУ) та правового поля України [1].

Не маючи можливості здійснювати регулювання банківської діяльності на анексованій території, 6 травня 2014 року НБУ своєю постановою № 260 заборонив працювати в Криму всім українським банкам і зобов'язав їх закрити відділення на окупованій території до 6 червня 2014 року [2]. До переліку санкцій щодо порушників вимог НБУ включив відклик ліцензії на здійснен-

ня банківської діяльності. Переважна більшість українських банків виконали вимогу НБУ достроково. В середині квітня 2014 року припинили обслуговувати клієнтів в Криму найбільші Укрсоцбанк і Приватбанк. Достроково припинили роботу в Криму і більшість російських банків, зокрема Сбербанк Росії та ВТБ. Закрив усі відділення на півострові російсько-український «Альфабанк». Підкорилися розпорядженням української влади і західні іноземні банки. З великих іноземних банків до окупації на півострові зокрема працювали австрійський Raiffeisen Bank International та італійська Unicredit Group.

Після окупації Криму, Банк Росії оголосив, що надасть місцевим банкам, а також філіям строк до 1 січня 2015 року, щоб перереєструвати свій бізнес на півострові за російським законодавством. До цього вони ніби могли б працювати на півострові без ліцензії ЦБ РФ. Статтею 17 Федерального конституційного закону РФ № 6-ФКЗ від 21 березня 2014 року було визначено, що «до 1 січня 2015 року на територіях Республіки Крим і міста федерального значення Севастополя банки, що мають ліцензію Національного банку України, діючу за станом на 16 березня 2014 року, зареєстровані і (або) здійснюючі банківську діяльність на цих територіях, можуть проводити банківські операції з урахуванням особливостей, встановлених законодавством Російської Федерації.» [3]. Проте, російські банки не стали продовжувати роботу в Криму через загрозу міжнародних санкцій. Правом, задекларованим ЦБ Росії, фактично скористалися лише два дрібних кримських банки – «Морський» і Чорноморський банк реконструкції і розвитку (ЧБРР), менеджмент і акціонери яких завжди були налаштовані проросійськи.

Тоді, не чекаючи 1 січня 2015 року, влада Росії розпочала рейдерське захоплення відділень українських банків в Криму. Однією з перших жертв російської окупаційної влади став Ощадбанк. Вже 9 травня 2014 за вказівкою Банку Росії з офісу Кримського республіканського управління АТ Ощадбанк, голова кримського «ополчення», представник ФСБ Росії та так званий голова Центробанку Криму М. Барилюк, незаконно вилучили та вивезли у невідомому напрямку 32,5 млн. грн. готівки та опечатали 40,5 млн. грн. у сховищі банку. Втрата кримського управління коштувала Ощадбанку 1,7 млрд. гривень депозитів, 7,5 млрд. кредитного портфелю, 295 відділень, 77 броневиків [4].

Починаючи з 13 травня 2014 року Банк Росії розпочав вибірково запроваджувати заборони на роботу в Криму українських фінансових установ, хоча багато з них вже згорнули роботу на окупованій території. Таке рішення було прийняте ЦБ РФ під приводом захисту інтересів вкладників, які були порушені через зупинку роботи філій банків. Спочатку заборону було введено проти підрозділів київських «Терра Банку», «Фінанси і кредит», «Фінансова ініціатива», «Авантбанку», одеського «Фінростбанку» та дніпропетровського «Акцент-банку». 26 травня 2014 Банк Росії припинив діяльність підрозділів ще дев'яти українських банків: «Ощадбанку», «Марфін Банку», Укрсоцбанку, УкрСиббанку, Дельта Банку, «Форуму», CityCommerce Bank, АвтоКрАЗБанку, Платинум Банку. У вересні 2014 року ЦБ РФ прийняв рішення №РН-33/39 та №РН-33/40, відповідно про припинення з 16 вересня 2014 року діяльності на території Криму ПАТ «Юнекс Банк» та ПАТ «Легбанк». Загалом, такі приписи отримали 38 українських банків.

З майже 70-ти українських фінансових установ, що мали філії в Криму, до кінця визначеного НБУ часу працювали лише три великих банки – «Надра банк», «Дельта банк», УкрСиббанк, а також ПУМБ Рината Ахметова. З порівняно великих українських банків найдовше залишався «Надра банк», кредитний портфель якого в Криму становив 0,5 млрд. грн. [5]. Внаслідок окупації виникла заборгованість кримських клієнтів перед українськими банками. За даними асоціації «Кримський банківський союз», вона становить близько 20 млрд. грн. [5].

Нажаль, в умовах «гібридної війни» пошуком варіантів вирішення проблеми комерційні банки були змушені займатися без будь-якої підтримки. Наприклад, директор Кримського регіонального управління ПАО КБ «Приватбанк» Борис Фінкельштейн провів переговори з головою кримської окупаційної влади в Криму про створення окремого банку, на базі діючої мережі кримського ПриватБанку. Цей крок дозволив би зберегти робочі місця 1300 співробітникам ПриватБанку [6]. За даними ПриватБанку, його мережа банківського обслуговування була найбільшою в Криму: 337 відділень, 483 банкомати, 773 термінали самообслуговування, 11,7 тисяч POS- терміналів в торговій мережі. ПриватБанк обслуговував в Криму більше 790 тисяч приватних клієнтів і 12 тисяч корпоративних клієнтів, а загальна сума інвестицій банку в Крим перевищує 1 мільярд доларів [7].

Попри домовленості ініціатива ПриватБанку виявилася невдалою. Для реалізації цього плану був потрібний великий інвестор з російського боку. За деякими даними таким інвестором мав бути ВТБ-банк. Але оцінивши ризики, ВТБ-банк заперечив заяву керівника економічного департаменту координаційної ради Севастополя В'ячеслава Аксьонова, про відкриття в Криму відділень ВТБ-банку та Сбербанку та оголосив, що російська частина групи ВТБ не планує своєї діяльності в Криму. Сбербанк зробив аналогічне повідомлення про те, що на території Криму він працює виключно через відділення своєї української «дочки».

Опитування російських банків з топ-30 вже в травні 2014 року показало, що вони не прагнуть відкривати свої філії на території Криму. Представники практично всіх великих кредитних установ або відмовилися від коментарів з цього приводу, або зробили заяву, що не мають планів щодо розширення бізнесу в Криму. В результаті після виходу українських банків, протягом квітня-травня 2014 року на анексованому Росією Кримському півострові фактично виник вакуум у сфері банківських послуг.

Відсутність конкурентів, можливість отримати на обслуговування майже 2 млн. банківських клієнтів півострова та скупити борги кримчан перед українськими банками з дисконтом за 20-30% від номіналу, спочатку спонукала окремі банки до пошуку можливостей легалізації своєї діяльності. Зокрема, «Надра банк» розглядав як мінімум два варіанти легалізації своєї присутності в Криму. Перший – зареєструвати новий банк у Москві і перевести через нього продаж вже наявного банківського бізнесу на окупованій території. Але недоліком такого варіанту стала необхідність вносити в капітал мінімум 300 млн. рублів і тривала процедура реєстрації у Центробанку РФ. Другий варіант – створити консорціум з невеликим московським або краснодарським банком. Схема витратна, але могла бути реалізована у стислі строки. Суть такого альянсу полягала в тому, що невеликий банк надав би у користування свою банківську ліцензію, а український банк-партнер передав йому всі свої відділення і клієнтів, а також надав фінансування [5].

Але ризики санкцій виявилися занадто великими для реалізації таких схем. Кримський банківський ринок досить вузький, а ситуація політично нестабільна. Тому російські банки переважно утрималися від ризику блокування закордонних кореспондентських рахунків за право працювати на півострові.

Щоб спонукати російські банки до роботи в Криму, 27 березня 2014 наказом № ОД-435 голова ЦБ РФ Е. Набіулліна затвердила тимчасовий прискорений порядок відкриття на території Криму філій російських банків. У разі відкриття філії в Криму банком, що належить до системоутворюючих, термін його реєстрації скорочувався з місяця до 10 днів [8].

Одним з перших на території Криму ризикнув працювати Російський національний комерційний банк (РНКБ), що належить до третьої сотні за розміром активів серед російських банків. Донедавна РНКБ на 100% належав Банку Москви, що входить до групи ВТБ. 26 травня 2014 року Банк Москви повністю вийшов з капіталу РНКБ, але в штаті РНКБ продовжують працювати колишні співробітники Банку Москви, а сам Банк Москви керує його роботою в Криму. Зміна акціонерів була пов'язана з небажанням ВТБ виходити в Крим. Акції РНКБ придбали дві юридичні особи, що належать окупаційному урядові – Раді Міністрів Криму: ДУП «Вода Криму» і «Міжнародний аеропорт Сімферополь». 21 відділення РНКБ в Криму було відкрито на місці колишніх відділень українських дочок російських державних банків: Сбербанку, ВТБ і Банку Москви. РНКБ отримав від українського Сбербанку Росії – 10 (з 22), 9 (з 13) – від ВТБ і 2 (з 3) – від БМ-банку, дочірньої структури Банку Москви в Україні [9]. Але найбільше – 85 з 295 відділень Ощадбанку були просто захоплені РНКБ [4].

Від початку діяльність РНКБ засвідчила серйозність його намірів. РНКБ став першим російським банком в Криму, який вже з квітня 2014 року розпочав випуск банківських карт платіжної системи «ПРО100», що належить Сбербанку. З 19 травня 2014 року в РНКБ почали оформляти соціальну кримську карту, на яку нараховуються бюджетні виплати. Російські компанії в Криму стали переводити до нього свої зарплатні проекти і РНКБ швидко перетворився на найбільший банк окупованого Криму.

Активність РНКБ не залишилася непоміченою за кордоном і вже в грудні 2014 через санкції США банк оголосив про припинення операцій в доларах, хоча продовжує приймати доларові вклади. Міжнародні санкції змусили окупаційну владу Криму в лютому 2015 року продати РНКБ. Нині банк належить ЗАТ «РНКБ-Холдинг», яке повністю контролюється маловідомою Групою компаній «КЕР», що реалізує комплексні проекти у галузі електроенергетики і теплопостачання. РНКБ став першим банком у складі групи. До

цього компанія співробітничала з Банком Москви і ВЕБом.

Головними конкурентами РНКБ в Криму залишаються місцеві кримські банки «Морський», що має 16 відділень та ЧБРР, що має 38 відділень. На 1 січня 2015 року Криму діяли відділення 28 російських комерційних банків, зокрема: РНКБ – 139 відділень, Крайінвестбанк – 3 відділення, Генбанк – 10 відділень, «Джастбанк» – 1 відділення, банк «Первомайський» – 3 відділення, «ВладиКомБанк» – 1 відділення, «РУБЛЕВ» – 1 відділення [9].

Але вже у жовтні 2014 року російські банки почали залишати Крим. Ледве сформований російською владою кримський банківський ринок знову почав змінюватися під впливом геополітичних ризиків. Першим відомим випадком добровільного виходу російського банку з Криму, що вважався перспективним регіоном особливо для невеликих гравців, став вихід томського Промрегіонбанку. 15 жовтня 2014 року, лише за два місці потому як увійшов до Криму, Промрегіонбанк, підконтрольний «СМ Капіталу», припинив роботу в Криму і закритий єдиний кредитно-касовий офіс у Сімферополі, відкритий лише 14 серпня. Про серйозність намірів банку свідчило те, що місяць від відкриття офісу 18 вересня 2014 року, Промрегіонбанк вступив до Торгово-промислової палати Криму.

Як офіційно повідомив банк, закриття офісу в Сімферополі стало вимушеним кроком, пов'язаним із загостренням зовнішньополітичної обстановки і посиленням системних ризиків для банку і його партнерів як на території Криму, так і в інших російських регіонах присутності [10]. Побоювання можуть стосуватися реакції західних банків-контрагентів у яких Промрегіонбанк має коррахунки, зокрема, німецького Commerzbank. До того вважалося, що для невеликих банків ці ризики несуттєві. Але, як засвідчила практика, не для всіх. Інший відомий випадок виходу з регіону – Донінвестбанку – був вимушеним. ЦБ РФ відкликав у нього ліцензію. До того російські банкіри вважали, що робота в Криму надає певний захист від жорстких санкцій регулятора.

Крим виявився не таким привабливим, як російським банкірам здавалося спочатку. Ціни на оренду, як у Москві, а населення менше 2,4 млн. чоловік. Проте основним є політичний аспект. Для європейських або американських банків Крим – це окупована територія. Ситуація навколо Криму дуже напружена, санкції продовжують

ся і ризикувати взаємовідносинами з західними контрагентами заради маленького бізнесу в Криму російським банкам немає сенсу. Досі не зрозуміло, хто візьметься за скупку трансграничних боргів. Напевне, якщо буде знайдено юридичну формулу переуступки, це буде надзвичайно вигідний бізнес. Українські банки на 1 лютого 2014 року надали позичальникам Криму кредити на суму 16,6 млрд. грн., що складає 1,8% їх загального кредитного портфеля. В українських банках у 20 тисяч кримчан залишилися вклади, які забрали так і не змогли [5].

В ситуації невизначеності, яка очевидно буде тривати довго, українські комерційні банки шукають вихід самотужки. Так, 23 травня 2014 «Укрсоцбанк» передав контакти кримчан, що мають непогашені кредити, приватній російській колекторській фірмі, щоб вона допомогла повернути борги. Кредитний портфель, тобто банківські дані, не були передані. Кримчанам – боржникам банку, що виїхали на материк, щоб їх не турбували російські колектори, достатньо повідомити банк про зміну місця проживання [11].

Щоб компенсувати втрати, деякі українські банки, що згорнули свої відділення на півострові, провели різноманітні акції. Наприклад, Укрсиббанк в останні дні перед виходом з кримського ринку банківських послуг, пропонував своїм позичальникам погасити кредити достроково з дисконтом 40%. Поряд з банками спостерігалися черги з бажаючих отримати таку істотну знижку. Укрсиббанк пропонує кримчанам погашати кредити в рублях через офіси будь-якого російського банку, розташованого на території Криму [5].

Проте, вирішення українськими банками проблем у такий спосіб наражається на ряд проблем. Відповідно до Постанови НБУ № 699 від 3 листопада 2014 року «Про застосування окремих норм валютного законодавства під час режиму тимчасової окупації на території вільної економічної зони «Крим», грошові перекази з Криму на материкову Україну прирівнюються до міжнародних [12]. Прийнявши цю постанову НБУ створив юридичну колізію: з одного боку, грошові перекази до Криму тепер прирівнюються до міжнародних, а з іншого – вони заборонені, згідно постанови НБУ №260. «Одна постанова Нацбанку суперечить іншій. У цих умовах для українських банків ризиковано на свій розсуд вступати у кореспондентські відносини з відділеннями російських банків, що відкрилися в Криму. Адже давати юридичну оцінку цьому буде державний регулятор – Національний банк», – наголошують

у Незалежній асоціації банків України [13]. У цій ситуації ряд українських банків використовує міжнародні послуги та платіжні системи, що дозволяють робити банківські перекази з одного рахунку на інший, незалежно від того, в якій країні він відкритий. Одна з таких міжнародних послуг, здійснюється за рахунок того, що українські банки відкривають кореспондентські рахунки в банках-нерезидентах. Кримчани, пересилаючи гроші на материкову Україну, переказують їх на ці рахунки, а не в самі українські банки. Деякі фінансові установи України так вирішують проблему з погашенням кредитів, котрі у них взяли кримчани до анексії. Наприклад, UniCreditBank використовує саме таку систему [13].

Існує два способи переказу коштів: через систему переказів «Золота корона» та за допомогою системи WebMoney, яка вже зареєстрована НБУ в реєстрі платіжних систем. Послугу переказу коштів через «Золоту корону» підтримують багато банків України: серед яких: Ощадбанк, Приват-Банк, Укргазбанк, БТА Банк, Фінанси і Кредит та інші. Переказати кошти з материка до Криму можна тільки через «Золоту корону», оскільки це єдина система міжнародних переказів, до якої підключені відділення російських банків, розташовані у Криму. Також жителі півострова можуть перевести кошти на материк, використовуючи WebMoney. З території материкової України також можна відправляти гроші в Крим через WebMoney. Перевести в готівку електронний гаманець кримчани можуть, прив'язавши його до карти РНКБ, Генбанку, інших російських банків, що відкрили відділення на півострові [13].

Водночас українські банки через міжнародні санкції проти Росії не можуть використовувати найбільші міжнародні системи для розрахунків з Кримом. Наприкінці грудня 2014 року міжнародні платіжні системи MasterCard і Visa припинили операції з картами на території Криму. Російські банки, що працюють у Криму, продовжують обслуговувати всі свої карти, але не приймають карти MasterCard і Visa, видані іншими банками. Західні банки загалом відмовляють у проведенні валютних платежів громадянам, зареєстрованим в Криму. Ефективні санкції проти Росії через анексію Криму змушують російських банкірів раз у раз робити заяви, як це знову зробив наприкінці травня 2015 року голова Сбербанку Росії Герман Греф, про те, що банк не планує працювати в Криму та Севастополі. «Поки таких планів не маємо. Це неприпустимо з точки зору санкцій.

Ми поки не будемо працювати на цих територіях» [14].

Висновки. Анексія Криму Російською Федерацією мала наслідком виникнення ряду складних міжнародно-правових проблем у діяльності комерційних банків на півострові. Через анексію Криму Росією українські банки опинилися поза правовим полем України. Україна втратила можливість здійснювати регулювання банківської діяльності на півострові. Окупаційна політика Російської Федерації від самого початку була спрямована на захоплення контролю над українськими банками та їх наступну ліквідацію. Влада Росії організувала рейдерське захоплення відділень українських банків в Криму. Під приводом захисту інтересів вкладників, Банк Росії вибірково запровадив заборони на роботу в Криму українських фінансових установ. Правовий режим, що склався в Криму, мав наслідком згортання діяльності банків, захоплення їх активів і майна та інші економічні втрати.

Внаслідок окупації виникла заборгованість кримських клієнтів перед українськими банками, яка становить близько 22 млрд. грн. [15]. Пошук варіантів вирішення проблеми фактично став проблемою самих українських комерційних банків. Ризики санкцій з боку НБУ виявилися занадто великими для реалізації схем роботи на банківському ринку Криму. Разом з тим, ряд українських банків використовує міжнародні послуги та платіжні системи, для ведення розрахунків з Кримом. Російські банки також переважно утрималися від роботи в Криму через ризик блокування Заходом їх закордонних кореспондентських рахунків. Ті російські банки що ризикнули працювати в Криму, після застосування проти них санкцій, почали залишати Крим, а отже можна стверджувати що міжнародні санкції виявили свою ефективність. Попри зусилля Банку Росії, на Кримському півострові фактично утворився вакуум у сфері банківських послуг.

Перспектива звернення України до міжнародних судових інстанцій з метою отримання відшкодування збитків, завданих російською окупацією Криму та майбутньою реінтеграцією півострова, закономірно актуалізує вивчення теми. Необхідні дослідження, які б містили комплексний аналіз та давали можливість докладно оцінити наслідки окупації Криму для діяльності українських комерційних банків та визначали б шляхи вирішення їх проблем.

Список використаних джерел

1. Приказ Банка России от 3 апреля 2014 г. № ОД-525 «О предъявлении требования Банка России о представлении реестра обязательств перед кредиторами и вкладчиками в соответствии с Федеральным законом «Об особенностях функционирования финансовой системы Республики Крым и города федерального значения Севастополя на переходный период» // Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/70537044/#ixzz3ZpLjh71k>
2. Постанова Правління Національного банку України від 6 травня 2014 року № 260 «Про відкликання та анулювання банківських ліцензій та генеральних ліцензій на здійснення валютних операцій окремих банків і закриття банками відокремлених підрозділів, що розташовані на території Автономної Республіки Крим і міста Севастополя» // Электронный ресурс. Режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0260500-14>
3. Федеральный конституционный закон «О принятии в Российскую Федерацию Республики Крым и создании в составе Российской Федерации новых субъектов – Республики Крым и города федерального значения Севастополя» // Электронный ресурс. Режим доступа: <http://graph.document.kremlin.ru/page.aspx?1;3622397>
4. Глава Ощадбанка Андрей Пышный: Оккупанты ответят за каждую копейку // Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.oschadbank.ua/ru/press-service/relizes/2518929/>
5. У Криму залишився тільки «Надра банк» // Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.epravda.com.ua/publications/2014/05/27/458054/>
6. Украинские банки практически перестали работать в Крыму // Электронный ресурс. Режим доступа: <http://ubr.ua/finances/banking-sector/ukrainskie-banki-prakticheski-perestali-rabotat-v-krymu-284833>
7. Приватбанк считает незаконным запрет Центробанка РФ на работу в Крыму // Электронный ресурс. Режим доступа: <http://rian.com.ua/economy/20140422/345491653.html>
8. Глава ЦБ утвердила ускоренный порядок открытия филиалов российских банков в Крыму // Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.banki.ru/news/lenta/?id=6400172>
9. В Крыму заработал первый российский банк // Электронный ресурс. Режим доступа: http://economics.lb.ua/finances/2014/04/01/261493_krimu_zarabotal_perviy_rossiyskiy.html
10. Российские банки начинают покидать Крым // Электронный ресурс. Режим доступа: <http://forbes.ua/news/1380900-rossijskie-banki-nachinayut-pokidat-krym>
11. Укрсоцбанк признал, что «сдал» российским коллекторам крымских должников // Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.depo.ua/rus/money/ukrainskiy-bank-priznal-chto-sdal-rossiyskim-kollektoram-23052014152300>
12. Постанова НБУ № 699 від 3 листопада 2014 року «Про застосування окремих норм валютного законодавства під час режиму тимчасової окупації на території вільної економічної зони «Крим» // Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=11719725>
13. Как перевести деньги из Крыма на материк и обратно? // Электронный ресурс. Режим доступа: <http://ru.krymr.com/content/article/26698465.html>
14. В Сбербанке России считают «непозволительным» работать в Крыму // Электронный ресурс. Режим доступа: <http://ru.krymr.com/content/news/27043153.html>
15. Украинские банки потеряли в Крыму 22 млрд. гривен - НБУ // Электронный ресурс. Режим доступа: <http://korrespondent.net/business/economics/3380084-ukraynskye-banku-v-krymu-poterialy-22-mlrd-hryven-nbu>